

2) з іншого боку, оцінюється регіональна диференціація за показниками розвитку регіонів у соціально-економічній та екологічній сферах:

– соціально-економічна сфера (реальний сектор, інвестиційна та зовнішньоекономічна діяльність, державні фінанси та фінансові результати діяльності підприємств, споживчий ринок, соціальна сфера) (повний перелік показників в [3]);

– екологічна сфера (обсяги викидів в атмосферне повітря пересувними джерелами, обсяги викидів в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення, обсяги промислових токсичних відходів).

Результати проведеної оцінки та порівняння, наведені у таблиці, свідчать, що серед регіонів із масштабним промисловим потенціалом лише в Дніпропетровській області та м. Києві високий рівень соціально-економічного розвитку, але водночас найбільший рівень забруднення навколишнього середовища. В інших регіонах з високою концентрацією промислового потенціалу (Донецька, Запорізька, Луганська, Полтавська) рівень соціально-економічного розвитку середній.

Регіони, в яких промисловість займає високу частку в структурі економіки, розділилися на дві групи: з середнім та низьким рівнем соціально-економічного розвитку (вісім регіонів) та з низьким рівнем соціально-економічного розвитку (сім регіонів).

У групі регіонів, де частка промисловості низька, є регіони з високим (АР Крим, Вінницька обл.) та низьким (Тернопільська, Чернівецька, м. Севастополь) рівнем соціально-економічного розвитку.

Висновки

З проведеного аналізу правомірно зробити висновок, що промисловий потенціал регіонів може сприяти забезпеченню високого рівня соціально-економічного розвитку

регіонів (прикладом цього можуть бути м. Київ, Дніпропетровська, Івано-Франківська області). Проте стан розвитку промислового потенціалу в більшості промислово орієнтованих регіонах, особливості галузевої структури, умови праці, сировинна спрямованість виробництва та залежність від зовнішньоекономічних факторів не створюють умов для підвищення соціально-економічного розвитку регіонів. Разом з тим у більшості регіонів, що не спеціалізуються на промисловому виробництві, рівень соціально-економічного розвитку низький (окрім АР Крим та Вінницької області).

Таким чином, проведення вибіркової регіональної промислової політики, спрямованої на підтримку розвитку промислового потенціалу в регіонах з високою його концентрацією у напрямі реструктуризації з метою підвищення ефективності та екологічної безпеки. У регіонах, де промисловість залишається одним з основних видів економічної діяльності та демонструє високу ефективність і темпи розвитку, промислова політика має бути спрямована на подальший розвиток та розширення промислового потенціалу з метою забезпечення зайнятості населення, підвищення його доходів та надходжень до місцевих бюджетів.

Література

1. Валовий регіональний продукт за 2001–2009 роки: [стат. зб. за ред. І.М. Нікітіної]. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 155 с.
2. Матеріали сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 р. №833 «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя».
4. Комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України за 2010 рік. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244046960.

К.В. ПЕТРЕНКО,
к.е.н., доцент, КНУКІМ

Проблеми та перспективи соціогуманітарного розвитку депресивних територій

Стаття присвячена проблемам та завданням соціогуманітарного розвитку в Україні. Визначено основні засади соціогуманітарного розвитку та стратегічні напрями реалізації соціогуманітарної політики щодо підтримки депресивних територій.

Ключові слова: соціогуманітарний розвиток, депресивні території.

Стаття посвящается проблемам и задачам социогуманитарного развития в Украине. Определены основные принципы социогуманитарного развития и стратегические направления реализации социогуманитарной политики по поддержке депрессивных территорий.

Ключевые слова: социогуманитарное развитие, депрессивные территории.

This article is dedicated to socio-humanitarian problems and issues development in Ukraine. The main principles of socio-humanitarian development and strategic directions of the socio-humanitarian policies to support of depressed areas.

Постановка проблеми. Створення сприятливих умов для стимулювання розвитку депресивного регіону в умовах фінансово-економічної кризи є як соціальною, так і економічною складовою механізмом забезпечення депресивних територій. Від дієздатності державної регіональної політики, яка є важливим індикатором готовності нашої держави до інтеграції в європейську спільноту, залежить успішне здійснення соціально-економічних перетворень в Україні. В процесі здійснення державної регіональної політики в Україні тривалий час не приділялася достатня увага соціальним та гуманітарним проблемам розвитку окремих територій, які загострюються під час кризових явищ і особливо на депресивних територіях.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню та узагальненню проблем регіонального розвитку і управління цим процесом присвячені фундаментальні дослідження українських учених, серед яких найбільшою ґрунтовністю відрізняються наукові праці О.М. Алімова, О.І. Амощі, С.І. Бандура, І.Г. Балабанова, М.О. Барановського, О.О. Бейдика, А.Г. Бобкової, Ю.А. Веденіна, О.А. Гейман, В.М. Геєця, С.А. Генсирюка, П.В. Гудзя, Б.М. Данилишина, Л.В. Дейнеко, М.І. Долішного, С.І. Дорогунцова, В.К. Євдокименка, І.В. Зоріна, В.О. Квартальнова, М.П. Крачила, Д.В. Клинового, В.І. Куценко, В.І. Кравченка, О.О. Любіцевої, В.І. Пили, В.С. Преображенського, І.Д. Родічкина, А.В. Степаненка, І.Т. Твердохлебова, М.Г. Чумаченка, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевського та ін.

Концептуальні основи соціального та гуманітарного розвитку досліджувалися у багатьох працях таких вчених, як В.Г. Бульба, С. Вовканич, В.В. Говоруха, С.О. Горбунова-Рубан, Б.М. Данилишин, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова, В.О. Меленюк, І.М. Новак, О.М. Палій, В.А. Скуратовський, М.А. Хвезик та інші.

Метою статті є дослідження теоретичних засад соціогуманітарного розвитку депресивних територій, що спрямоване на стимулювання ефективного соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Соціальні та гуманітарні проблеми є і були завжди в кожному суспільстві. В різні історичні епохи розвитку людства ці проблеми трансформувалися відповідно до досягнутого рівня економічного розвитку, системи організації суспільства та пріоритетних у той чи інший час моральних цінностей. Соціогуманітарний розвиток тісно пов'язаний з цивілізаційною проблематикою, яка чітко сформулювалася ще в 20-х роках XIX ст. та поєднує проблеми соціального та гуманітарного розвитку. Соціогуманітарне перетворення депресивних територій насамперед пов'язане з забезпеченням нормальних умов життєдіяльності населення.

На сьогодні досить часто окремо розглядають категорії «соціальний» та «гуманітарний розвиток». Існує багато дефініцій категорії «гуманітарний розвиток». Гуманітарний розвиток розглядається як сукупність галузей, що сприяють задоволенню гуманітарних інтересів людини, спрямованих на піднесення культурного й освітнього рівня населення, формування людського капіталу. Крім цього, тлумачення «гуманітарний» походить від французького слова *humanité*, латинського *humanities* – людська природа, освіченість. Тобто це сфера, яка має безпосереднє відношення до людини, людського суспільства [6].

А соціальний розвиток безпосередньо пов'язаний із життям людей у суспільстві. Основні напрями та пріоритети соціального розвитку на сучасному етапі українського суспільства відображає соціальна політика, що спрямована на створення умов для реалізації соціального потенціалу людини, формування соціальної безпеки людини в суспільстві та розвиток суспільних відносин. Така політика має виявляти та розв'язувати суперечності як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру в економіці, політиці, соціальних, духовних відносинах, аспектах, тенденціях розвитку та функціонування, що впливають на соціальне буття, соціальне самопочуття та безпеку людини [10, с. 98]. Тому, на наш погляд, саме поняття соціогуманітарний розвиток найбільш повно характеризує розвиток суспільства в освітньому, культурному, науковому, інформаційному просторі. Отже, політика держави в соціогуманітарній сфері має бути спрямована на ідеологічні орієнтири, стан науки, освіти і культури, етнополітичні проблеми, міжконфесійні відносини, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, інформаційний простір та інше.

На сьогодні залишається багато не вирішених проблем у соціогуманітарній сфері, особливо на депресивних територіях. Так, протягом 2000–2010 років не сталося відчутного поліпшення стану справ у системі охорони здоров'я. Залишається складною ситуація із соціально небезпечними хворобами. Незадовільно вирішуються питання розвитку медицини в сільській місцевості, багато сіл не мають фельдшерсько-акушерських пунктів. Це істотно обмежує доступність кваліфікованої медичної допомоги для мешканців цих сіл. Отже, стан справ в одній з найважливіших сфер суспільного життя – здоров'я населення – потребує суттєвого поліпшення. Потрібно вдосконалити систему державних закупівель лікарських засобів і виробів медичного призначення.

Ефективна соціогуманітарна політика передбачає існування якісної, доступної освіти, всебічний розвиток науки. Однією з причин нинішнього кризового стану науки в Україні є недостатнє фінансування. Це стосується насамперед академічної науки, завданням якої є проведення фундаментальних досліджень. Вирішення проблеми фінансування збереже людські і матеріальні ресурси науки і освіти, якісний рівень інтелектуального потенціалу нації.

Україна має значні досягнення у розвитку освітньої галузі завдяки розвиненій мережі навчальних закладів різного

рівня. Загальне охоплення освітою перевищує рівень країн із середнім доходом, а за деякими позиціями – таке, як у країнах із високим рівнем доходів. Чисельність осіб з вищою освітою така, як у багатьох країнах з вищим обсягом ВВП на одну особу, ніж в Україні. Проте, незважаючи на традиційно високий показник охоплення освітою, остання перебуває в складному становищі. Це стосується передусім кількісного і якісного зниження рівня дошкільної і загальної середньої, а подекуди і вищої освіти.

Далекою від сучасних стандартів залишається освіта на селі. Серед факторів, які негативно впливають на навчальний процес, слід зазначити недостатню забезпеченість підручниками та наочним приладдям, а також низький рівень комп'ютеризації, оскільки школи, здебільшого, оснащені морально і фізично застарілими комп'ютерами, або (особливо у сільській місцевості) взагалі їх не мають. Низька заробітна плата вчителів призводить до виникнення кадрової проблеми у навчальних закладах. Потребують удосконалення організаційні та фінансові механізми функціонування системи вищої освіти [4].

Отже, потрібно продовжити модернізацію системи освіти, запровадити державні стандарти освіти, які б відповідали стандартам країн Європейського Союзу, потребам внутрішнього розвитку держави та суспільства, прискорити створення сучасних навчальних програм, підручників нового покоління, в повній мірі реалізувати програми інформатизації навчальних закладів.

Дуже важливим на сьогодні залишається питання створення незалежного громадського, суспільного телебачення та радіомовлення. Стратегічним завданням держави в соціогуманітарній сфері є нагальна потреба у перебудові інформаційної політики. Засоби масової інформації недостатньо виконують соціальні функції та запити, а лише формують примітивні смаки у населення через тиражування зразків низькопробної масової культури.

Отже, виходячи з вищесказаного стратегічні напрями реалізації соціогуманітарної політики держави такі:

- неухильне дотримання правових, економічних та організаційних засад і гарантій для самореалізації особистості;
- забезпечення якісної і доступної освіти, всебічного розвитку науки, культури, духовності;
- забезпечення єдиного стандарту надання гуманітарних послуг та створення соціального стандарту для працівників гуманітарної сфери;
- гарантування свободи слова і думки, вільного доступу громадян до інформації.

На нашу думку, використання Україною міжнародних норм і стандартів у реалізації соціогуманітарної політики є дуже важливим. Вхідження України як повноправного члена у світове співтовариство накладає на неї певні обов'язки щодо реалізації загальнолюдських цінностей, прав і свобод.

Досвід здійснення соціогуманітарної політики в країнах Західної Європи показав, що вони пройшли шлях від благодійності до «держави добробуту», яка гарантує для своїх гро-

мадян оптимальну систему соціальної безпеки. Позитивні зміни в здійсненні соціальної політики в країнах Західної Європи розпочалися після Другої світової війни, коли уряди західноєвропейських держав стали здійснювати цілеспрямовану, різноманітну гуманітарну політику, спрямовану на задоволення потреб людини.

Основним змістом соціальної моделі «держави добробуту» у повоєнний період було прискорення зростання частини коштів, які виділялися державою на соціальну допомогу населенню, поступове збільшення розмірів соціальних витратків. Більшість розвинутих держав Європи у своїй політиці дотримуються базових принципів «держави загального добробуту», тобто активно сприяє ефективному поєднанню економічного зростання і розвитку людського потенціалу.

Саме концепція соціогуманітарного розвитку стала продовженням теорій про роль людини у суспільному прогресі. Тобто йдеться про процес розширення можливостей кожної людини, її вибору щодо охорони здоров'я, освіти, професійної діяльності. Головною метою розвитку визначається ста- ле зростання якості життя усього населення. Згідно із концепцією людський розвиток розглядають як мету та критерій суспільного прогресу, як засіб збільшення доходу, що набуває цінності лише тоді, коли реально впливає на добробут людей [10]. Отже, згідно з Концепцією людського розвитку пропонуються такі напрями дій держави щодо оптимізації зв'язку між економічним зростанням і людським розвитком:

- збільшення інвестицій в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку;
- більш справедливий розподіл доходів і національного багатства, що забезпечить матеріальну базу розвитку широких верств населення і протидіятиме концентрації ресурсів у нечисленних групах;
- розширення можливостей людей здійснювати свій вибір у політичній, соціальній, економічній галузях, передусім тих груп населення, які з різних причин мали обмежені можливості [2, с. 69–72]. Принцип соціальної держави означає спрямованість державної політики на першочергове задоволення соціальних, гуманітарних потреб громадян.

Що стосується забезпечення фінансово-економічного механізму реалізації в соціогуманітарній сфері, то слід зазначити, що видатки потрібно узгоджувати з економічною базою держави; широко залучати кошти позабюджетних фондів для вирішення питань соціогуманітарної сфери, тобто необхідно застосовувати багатоканальне фінансування медицини, освіти, культури як за рахунок державного і місцевих бюджетів, так і за рахунок самофінансування; крім цього, заробітна плата в соціогуманітарній сфері обов'язково має бути адекватною вкладеній праці.

Система ж державного управління соціогуманітарною сферою має бути замінена на громадсько-державне управління, яке безпосередньо буде брати участь в розробці та реалізації соціогуманітарної політики, залучаючи широкі кола громадських структур.

У сфері освіти зусилля мають бути спрямовані на забезпечення умов для реалізації безперервної освіти; розгортання конкуренції в наданні учням і батькам можливостей вибору навчальних закладів, а конкуренція закладів, у свою чергу, стимулює підвищення якості навчання та економію ресурсів за рахунок їх концентрації в більш продуктивних структурах.

У сфері охорони здоров'я необхідно розробити стратегію активної участі самої людини в зміцненні її здоров'я. Потрібно налагодити співпрацю між сферами охорони здоров'я, освіти, спорту, молодіжної політики, громадськими організаціями. Необхідно розробити національну концепцію щодо участі людини у зміцненні свого здоров'я.

У сфері культури слід перейти до інноваційно-інвестиційної моделі управління.

Висновки

Таким чином, соціогуманітарний розвиток має бути спрямований на:

- зміни організаційних структур закладів гуманізації сфери з метою підвищення гнучкості та зменшення ієрархії, розширення ступеня автономії;
- вироблення стратегії та концепції розвитку соціогуманітарної сфери;
- покращення доступу населення до освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги, культури;
- розширення партнерства в мобілізації фінансових та інших ресурсів для розв'язання конкретних задач; врегулювання особливо гострих проблем соціального значення – зниження рівня безробіття, підвищення якості медичного обслуговування та шкільної освіти.

Одним із регіональних механізмів реалізації соціогуманітарної політики місцевими органами виконавчої влади має стати залучення громадських структур до здійснення соціогуманітарної політики. Слід зазначити, що соціогуманітарна політика має постійно перебувати в безперервному процесі оновлення, який має відповідати індивідуальним потребам та інтересам особистості. У центрі уваги органів законодавчої та виконавчої влади, які розробляють та впроваджують соціогуманітарну політику має бути – людина, задоволення її культурних, духовних, освітніх потреб, надання їй якісних медичних послуг, забезпечення реалізації демократичних прав і свобод.

Література

1. Вовканич С. Україна і міжнародні ініціативи щодо соціогуманітарної політики світового співтовариства у III тисячолітті / С. Воаканич. – Сучасність. – 2000. – №7–8. – С. 95–100.
2. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
3. Данилишин Б.М., Куценко В.І. Чорнобильська зона: соціально-економічні аспекти розвитку (інформативно-аналітичний матеріал) / За заг. ред. Б.М. Данилишина. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – 113 с.
4. Іваніцька М.М. Гуманітарний розвиток і гуманітарна політика держави <http://www.kds.org.ua/blog/ivanitska-mm-tvorcha-ro-bota-gumanitarnij-rozvitok-i-gumanitarna-politika-derzhavi>
5. Крупнік А.С. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики в умовах трансформації українського суспільства: монографія / А.С. Крупнік. – Одеса, 2002. – 169 с.
6. Куценко В.І. Гуманітарна сфера в контексті глобалізації // Регіональна економіка. – 2002. №3. – С. 41–50.
7. Меленюк В.О. Теоретичні основи державної соціальної політики в Україні / В.О. Меленюк // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2009. – №1. – С. 126–132.
8. Новак І.М. Соціальний розвиток регіонів України: оцінка та напрями зменшення диспропорцій: Монографія / І.М. Новак; НАН України. Ін-т економіки промисловості, Ін-т демографії та соціальних досліджень. – Донецьк; Київ, 2008. – 196 с.
9. Регіональна політика України: формування соціогуманітарних пріоритетів розвитку / За ред. Ю. Тищенко; УНЦПД. – К., 2006. – 332 с.
10. Скуратовський В.А. Соціальна політика: навч. посіб. / В.А. Скуратовський, О.М. Палій, Е.М. Лібанова. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К.: УАДУ, 2003. – 364 с.
11. Соціальна політика регіону: монографія / В.В. Говоруха, В.Г. Бульба, С.О. Горбунова-Рубан та ін. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. – 272 с.
12. Хвесик М.А. Соціогуманітарний простір і розвиток продуктивних сил України: методологічні аспекти визначення взаємодії / М.А. Хвесик. – К.: РВПС України НАН України, 2009. – 120 с.
13. Яременко О.О. Соціальна політика як регулятор взаємодії соціальних структур і соціальних інститутів <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=23&c=252Vtkty.r>